

Cafer Seydahmet'in Hikâyelerinin Kurgu ve Üslup Özellikleri Üzerine Bir İnceleme

A Study on the Fiction and Stylistic Features of Cafer Seydahmet's Stories

Birol İpek*

Abdulkadir Durak**

Özet

Kırım davasının önemli isimlerinden Cafer Seydahmet, fikir eserlerinin yanı sıra kurmaca metinler de kaleme almıştır. *İkâyeler*, Seydahmet'in dört hikâyenin toplanmasından müteşekkil bir eserdir. Bu eserdeki hikâyelerde Kırım köylülerinin hayat tarzları, millî ve manevi değerlere bağlılıkları, toplumsal yozlaşma ve kadının toplum içerisindeki rolü ele alınır. Seydahmet, hikâyelerinde titiz bir üslup kullanır, ikilemelere, deyimlerine ve soru cümlelerine yer verir. Bu makalede, Cafer Seydahmet'in İsmail Asanoğlu Kerim tarafından hazırlanan *İkâyeler* isimli kitabındaki hikâyeler tematik özelliklerinin yanı sıra dil ve üslup açısından incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kırım, Cafer Seydahmet, yozlaşma, millî değer, din.

Abstract

Cafer Seydahmet, one of the essential figures of the Crimean cause, wrote fictional texts and works based on ideas. *Unutulmaz Gözyaşları* is a collection of Seydahmet's four stories. The stories in this work focus on the lifestyles of Crimean peasants, their commitment to national and spiritual values, social degeneration, and the role of women in society. Seydahmet uses a meticulous style in his stories, including dilemmas, idioms, and interrogative sentences. In this article, the stories in Cafer Seydahmet's book *İkâyeler* prepared by İsmail Asanoğlu Kerim are analysed in terms of language and style as well as their thematic features.

Keywords: Crimea, Cafer Seydahmet, the degeneration, the national values, religion.

Giriş

Kırım Tatar adındaki "Tatar" adı bugün Tatar boyunun İdil-Ural, Kırım, Sibirya, Litvanya, Polonya vb. bölgelerde yaşayan kolları için kullanılır. Kırım Tatar Türkçesi; Kırım, Özbekistan, Türkiye, Romanya, Bulgaristan ve dünyanın çeşitli bölgelerinde dağınık olarak yaşayan Kırım Türklerinin konuştuğu Türkçedir. Kırım Tatar Türkçesi, Kıpçak/Kuzeybatı grubu Türk lehçelerinden biridir. Ancak yüzlerce yıl Osmanlı Devleti ile iç içe yaşamış olan Kırım Hanlığı'nda, Kıpçak Türklerinin yanında Oğuz Türklerinin de yerleşik olarak yaşaması, Kıpçak-Oğuz karışımı bir Türkçenin oluşmasını sağlamıştır (Buran, 2015, s. 196). Kıpçak Türkçesinin bir kolu olan Kırım Türkçesinde, tabii olarak Kırım Hanlığının ilk yıllarında, Kıpçak Türkçesinin hâkim olduğu bir yazı dili kullanılıyordu. Ancak I. Mengi Giray'ın Fatih Sultan Mehmet ile anlaşması ve Kırım'ın Osmanlı Devleti'ne bağlanmasından sonra İstanbul Türkçesinin edebî dil hâline geldiği görülür (Yüksel, 2007, s. 814). Kırım Tatar Türklerinin idealist aydını ve Kırım davasının önemli ismi Cafer Seydahmet, gerek düşünce eserleri gerek kurmaca metinlerinde Müslüman Kırım halkının sosyal, siyasî ve kültürel sorunlarını dile getirmiş, bu uğurda mücadeleler etmiştir.

* Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Elazığ, birolipek@msn.com, <https://orcid.org/0000-0001-7874-3830>

** Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi, durakkadir@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0000-6096-9794>

Kırım Tatar Türkleri, Rusya Müslümanları ve Türk âlemi için önemli siyasî ve fikrî mücadeleler vermiş olan Cafer Seydahmet Kırimer (1889-1960), Kırım'ın Yalta şehrinin Kızıltaş köyünde dünyaya gelmiştir. İlköğrenimini Kırım'da yaptıktan sonra orta ve lise eğitimine İstanbul'da devam etmiştir. (Küçükerdem, 2017, s. 1). 1889-1960 yılları arasında yaşayan Cafer Seydahmet, Kırım halkının maruz kaldığı siyasî ve sosyal sorunlara hem fiili hem de düşünsel anlamda çözüm aramaya çalışır. Cafer Seydahmet'in *İkâyeler* adını taşıyan hikâye eseri de özellikle tematik değeri bakımından Kırım halkının millî değer unsurları ve kültürel belleklerine dair hususiyetler barındırır.

Cafer Seydahmet'in *İkâyeler* isimli eseri 2009 yılında Akmesic'te Tarpan Neşriyat tarafından basılmıştır. Cafer Seydahmet'in *İkâyeler* kitabı içerisindeki eserleri toplayan, Arap alfabesinden Kiril alfabesine transliterasyonunu yapan, zor söz ve ibarelere açıklamalar yapan, kitabı tertip eden kişi Prof. Dr. İsmail Asanoğlu Kerim'dir. *İkâyeler* kitabındaki hikâyelerde Cafer Seydahmet, millî romantik duyuş tarzını harekete geçirecek ve kolektif hafızada millî ve dinî bilinci uyandıracak unsurlara ağırlık verir. *İkâyeler* kitabındaki hikâyelerin konusu genel itibarıyla köyde geçer ve yazar şahıs kadrosu olarak kendi hâlinde yaşayan Kırım Tatarlarını seçer. Söz gelimi "İslam Aka" hikâyesinde; "Kırım örf ve adetleri ve genç neslin buna ne kadar uydukları, Kırım'daki eğitim, öğretim ve öğretmenin rolü, Kırım'da Müslümanlığın yaşanması ve camilerin mevcut durumu, Çarlık Rusya'sının insanlar üzerinde uygulamış oldukları politikaları, köydeki çalışma hayatı ve sosyal hayat konuları ayrıntılı tasvirler ile okuyucuya sunulmuştur." (Uzunağaç, 2022, s. 112). Öte yandan *İkâyeler*'de yer alan hikâyelerde, yazıldıkları dönemin dil özellikleri görülmekle birlikte yazar üslup konusunda da titizlik gösterir.

Tematik Özellikler

Kadın Duyarlığı

Cafer Seydahmet, hikâyelerinde Kırım'ın köylerinde yaşayan kadınların sosyolojik koşullarını hem toplum hem de aile içerisindeki rolleri ve kendilerine atfedilen değer üzerinden kurguya taşır. Hikâyelerde bir taraftan eşleri tarafından sözlerine itibar edilen kadın karakterlere yer verilirken bir taraftan da sözlü ya da fizikî şiddete maruz kalan ezilmiş, ötekileştirilmiş kadınların trajik yazgıları aktarılır. Hikâyelerin alt metinlerinde, şiddet gören kadın karakterlerin hayat koşulları yaşanan coğrafyanın sosyolojik kodları bağlamında eleştirilir.

"Unutulmaz Gözyaşları" hikâyesinde, kadınların aile hayatı içerisinde ezilmesi ve toplumsal cinsiyet rolleri içerisinde hapsedilmesi Emine Yenge karakteri aracılığıyla kurguya taşınır. Mirasyedi ve bohem bir tip olan Seyyid Muhammed'le evlendirilen Emine Yenge, trajik bir yazgıyı üstlenir. Eviyle, çocuklarıyla ilgilenmeyen, çocuklarının okul ücretini dahi ödemeyen, eğlence âlemlerinde gününü gün eden Seyyid Muhammed, kadını ve aile hayatını değersizleştiren, yozlaşmış ve yıkıcı bir tiptir. Hikâyede, adeta yazarın sözcülüğünü üstlenen Ahmet Efendi, Emine Yenge'nin şahsında; "O, ancak bir kadının solmuş sınımasını, bir milletin aksız hissiz ömrünü düşünüyor, ondan saçılan acıları körüyor, ondan yayılan felâketleri, zavallılıkları duyuyordu." **T.T.** "Bir milletin haksız hissi ömrünü düşün[ür], ondan saçılan acıları gör[ür], ondan yayılan felâketleri, zavallılıkları duy[ar]." (Kırimer, 2009, s. 16). Emine Yenge'ye cahilliğin, merhametsizliğin ya da bunlardan daha büyük bir düşman olarak gördüğü sevgisizliğin, saygısızlığın bir kurbanı olarak acıyan Ahmet Efendi, onun içinde bulunduğu yoklukla, aşağılanmayla mücadele ederken bir taraftan da çocuklarının cahillikten kurtulmaları, okuma yazma öğrenmeleri için çaresizce çabalamasına hayranlık duyar.

Kırım Tatar kadınlarının sosyal hayattan tecrit edilmeleri, eşlerinden ya da ailelerinden eziyet görmeleri “Unutulmaz Gözyaşları” hikâyesinin idealist karakteri Ahmet Efendi tarafından sevgisizlik ve duygusuzluğa bağlanır. Tatar kadınlarının geçirdikleri felaketli, matemli kara hayatı sürekli düşünüp kederlenen Ahmet Efendi, onların ömrünü çürüten, emellerini öldüren yegâne düşman olan sevgisizlik ve duygusuzluğu besleyen unsurların birtakım adetler ve “kör dincilik” olduğu kanaatindedir. Bu bağlamda hikâyede körü körüne taassup ile din ve adet adı altında kadınları duygusuzluğa, sevgisizliğe mahkûm eden toplumsal doku eleştirilir. Öte yandan söz konusu anlayışın her kabahati, her fenalığı, her adiliği kadere yüklemesi de eleştiri konusu edilir. Emine Yenge'nin yaşadıklarını Seyyid Muhammed'in onu sevmemesine/sevgisizliğe bağlayan Ahmet Efendi, bu çerçevede tabiata, insanlara ve hayvanlara yönelik sevgisizlik ve merhametsizliğin en büyük düşman olduğunun altını çizer. Nitekim o dönemde Tatarların ailelerini, mallarını, hatta kendi benliklerini sevmeyerek her gün biraz daha “her şeyin öksüzü” olduklarını, Tatar kadınlarının da bu yüzden güzelliklerini, sağlıklarını gözyaşlarıyla kefenlediklerini düşünür. Ancak Ahmet Efendi, Tatarların bir gün bu her şeyi gömdüren düşmanı öldürerek hayatlarından silecekleri, Tatar kadınlarının da saadette, tazellekle, türkülerle yaşayacakları umudunu taşıması, bir bakıma yazarın geleceğe duyduğu güveni yansıtır.

“İslam Aka” hikâyesinde ise başkişi İslam'ın kardeşi Ayşe, özellikle eşinin annesi tarafından sudan sebepler bahane gösterilerek sözlü şiddete maruz kalır. Eşi tarafından da her davranışı eleştirilir. Ayşe'nin kaderin arkasına sığınıp maruz kaldığı şiddete katlanması, Tatar kadınlarına teşmil edilerek aktarılır. Nitekim Fatma ablasından; “*Ondan yalınız: ‘O seni karğamay, kocañ da dögmey ya, Allağa şükür et, sabırlı ol!’ - cevabını almıştı.*” **T.T.** “*Sana beddua etmiyor, kocan da dövmüyor ya, Allah'a şükret, sabırlı ol!*” (Kırimer, 2009, s. 65) cevabını alması, toplumsal normların kadınlara dayattığı rolü gösterir.

Yozlaşma

Cafer Seydahmet'in hikâyelerinde yozlaşma; millî ve dinî unsurlardan kopma, kendi değerlerine yabancılaşma, köklerine ve aile bağlarına duyarsızlık bağlamında işlenir. Hikâyelerde köylerdeki tabii güzellikler ve verimli topraklar güzel imkânlar sunmasına rağmen insanların duyarsızlıkları ve yozlaşmışlıkları birtakım kederlere ve felaketlere yol açar. Söz gelimi “Unutulmaz Gözyaşları” başlıklı hikâyenin idealist aydını Ahmet Efendi, öğretmenlik yaptığı köyün tabiatına hayran kalır, buraya yerleşip ve burada evlenmesine karşın tabii güzellikleriyle insanı büyüleyen bu köyde duyup işittikleri karşısında şaşkına döner. Nitekim köyde Seyyid Muhammed ve Hasan adlı karakterler, hayatlarını dinî ölçütler çerçevesinde yaşayan hacı babaları öldükten sonra bohem ve yozlaşmış bir hayatın içine girerler:

“Onların yurtlarında din ve insanlık laflarından ziyade, kadeler dinlenmeye başlandı, onların sağlıklarında cuma namazını kıldıklarını, kartlara selâm verdiklerini körüp, musulman ve ziyalı akıllı insan olğanlarına inanarak sevindikleri oğulları, artık onlardan çok akıllı, çok anlayışlı olup, onların sevdikleri şeylerden birisine urmet itmedikleri gibi, onların verdikleri korkularını da unuttular.” **T.T.** *“Onların yurtlarında din ve insanlık laflarından ziyade, kadehler dinlenmeye başlandı, onların sağlıklarında Cuma namazını kıldıklarını, yaşlılara selam verdiklerini görüp Müslüman ve aydın akıllı insan olduklarına inanarak sevindikleri oğulları, artık onlardan çok akıllı, çok anlayışlı olup onların sevdikleri şeylerden birisine hürmet etmedikleri gibi onların verdiği korkularını da unuttular.”* (Kırimer, 2009, s. 19).

Hasan ve özellikle Seyyid Muhammed şahsında kurguya taşınan yozlaşma, millî ve kültürel değerlere yabancılaşma bağlamında dile getirilir. Zengin bir babanın mirasyedi oğlu olan Seyyid Muhammed, henüz yirmili yaşlarının başında babasını kaybettikten sonra kendisini dizginleyecek otoriteyi de yitirir. Seyyid Muhammed'in hayat tarzındaki yozlaşma ve değişim dış görünüşüne de yansır:

“O, çoğa varmadan bizim zengin yaş ağalarımızın kıyafetlerine büründü. Başında yultıravuğ teriden yapılmış töpelikli bir kalpak, üstüne yumşak yünden ısmarlap tiktirilmiş tar bir kostüm, ayaklarında yüksek ökçeli pötükler kıymış, köksüne zincir kadar kalın yaraşksız bir köstek asmış, parmaklarına da kırmızı-yeşil taşlı altın yüzükler takmıştı.” T.T. “Çok geçmeden bizim zengin genç ağalarımızın kıyafetlerine büründü. Başında parlak deriden yapılmış süslü bir kalpak, üstüne yumuşak yünden ısmarlanıp diktirilmiş dar bir kostüm, ayaklarına yüksek ökçeli ayakkabılar giymiş, göğsüne zincir kadar kalın süssüz bir köstek asmış, parmaklarına da kırmızı yeşil taşlı altın yüzükler takmıştı.” (Kırimer, 2009, s. 17).

Köyde hemen dükkân açan, sık sık şehirlere gidip gelmeye başlayan, bankaların dostu olan, gelirin sınırını unutan Seyyid Muhammed, Tanzimat Dönemi Türk edebiyatında da sıklıkla eleştirilen tipik bir mirasyedidir. Şehirlerde kadife örtülü arabalara zevkle kurulup savrulmaya alışan, kadifeli şarabın tadını alan Seyyid Muhammed, yavaş yavaş şehirdeki zevkleri, keyifleri köye taşımaya başlar ve artık halktan da köyün bilge yaşlılarından da çekinmez olur. Gündelik hayatı biçimlendiren ve köylüler arasında aidiyet bilinci oluşturan dinî unsurlardan uzaklaşma da Seyyid Muhammed şahsında sunulur. Babasının zamanında evlerine bir vakit namazını dahi kaçırmayan dindar kişiler gelirken “Bu yeñi ağanın ağalığı başladıktan beri, onlar körünmeyur artık acibabanıñ yurtunda kadeler çoğuştırıp, kemaneler çaldırıp, türküler yırlatıp sabalara kadar oturan, keyfi, zevkı seven yaş ağalar sıksık toplaşıydılar.” T.T. “Bu yeni ağanın ağalığı başlayalı beri onlar görünmüyor, artık hacı babanın yurdunda kadehler tokuşturup kemaneler çaldırıp türküler söyleyip sabahlara kadar oturan, keyfi, zevki seven genç ağalar sık sık toplaşıyorlardı.” (Kırimer, 2009, s. 17)

“Cin Mambet” hikâyesinde de küçük bir çocuğun bir hayale kapılıp annesi ile babasının yanında çalıştığı beyin evindeki kıymetli bir Kur’an-ı Kerim’i almak isterken beyin adamları tarafından dövülerek merhametsizce bodruma kapatılması ve sonrasında yaşananlar, insan ilişkilerindeki ve manevi değerlerdeki yozlaşmayı yansıtır. Nitekim Cin Mambet’in bodrumda ölmesinden bir yıl sonra beyin misafir odasından zevkle, şenlikle, memnuniyetle yükselen kahkahalar taşar, köyün hüznü sessizliğine kemanelerin, borazanların titrek sesleri yayılır, köy halkı bu seslerden dolayı bir türlü uyuyamaz. Mambet’in babası Mennan gibi kendi felaketleri, kendi yaşları ile ruhlarının sakinliklerinde yaşamak isteyenler bile sevinmeye, çalgılarla, şen havalarla eğlenmeye mecbur edilirler. Beyin sofrasına Cin Mambet’in öldüğü küçük mahzende soğutulan yüzlerce rakı, bira ve likör şişeleri taşınır. Sofrada bulunanlar kadehleri tokuşturur, kahkahalarını yükseltir, çalgıcılara türküler söyletirler. Bir tarafta Kur’an-ı Kerim okuma hevesinde iken hayallere kapılan ve ölen Mambet’in ruhu diğer tarafta ise duyarsızlaşan bir insan grubu bulunmaktadır.

“İslam Aka” hikâyesinde de başkişi İslam’ın oğlu askerden döndükten sonra yozlaşmış bir tip hâline dönüşür. Geceleri şehirlerde kalır, düğünlerde kavga çıkarır, sadece bayramdan bayrama namaz kılar, gün geçtikçe sarhoşlukları artar. Bütün bu davranışlar İslam Aka’nın yüreğini kemirir, hayatını zehirler. Köyde İslam Aka’nın oğluna benzeyenlerin çok olduğunun ve gün geçtikçe sayılarının arttığının söylenmesi, yozlaşmanın bireyden topluma yayılmasını gösterir. Artık yaşlıların saygılı sohbetleri, gençlerin birbirine bağlılıkları, doğrulukları, güreşleri, taş atışmaları, yüzmeleri, dağlarda avlanmaları yerini yozlaşmış davranışlara bırakır. Yaşlıları ziyaretler, hastaları sormalar, bahtsızların dertlerini paylaşmalar, öksüzlerin evlerini, çeyizlerini yapmalar, hacı uğurlama ve karşılama birer birer yok olur. Öte yandan hem oğlunun hem genç neslin bozulmasına çok üzülen İslam Aka’nın oğlunu evlendirerek düzene girmesini sağlamaya çalışması da aslında geleneksel bir tavra işaret eder. Ancak oğlu, genç karısına şiddet gösterdiği gibi onu sürekli tahkir eder.

Millî ve Dinî Unsurlar

Cafer Seydahmet, hikâyelerinde özellikle dinî unsurlara ağırlık vererek Müslümanlığa dair ritüel ve pratikleri karakterlerin gündelik hayat örüntüleri içinde mezc eder. “Unutulmaz Gözyaşları” hikâyesinde 1905 yılının Ramazan ayında köylülerin oruç hazırlıklarından

kesitler sunulur; camiye gitmeye başlayan insanlar, dükkânların önünde din ve Müslümanlık üzerine konuşanlar, iftar vakti çocukların “ezan ezan” şeklindeki bağrıışmaları ve iftarla birlikte alelacele yenen yemekler, kurgusal geçişı sağlamaktan ziyade dinî değerlerin Kırım köylülerinin hayatlarındaki yerini gösterir. Ancak hikâyelerde Kırım halkının irfanı ve dinî hassasiyetleri yansıtılırken özellikle kör taassup ve bilinçsiz dindarlık eleştirilir. Nitekim “Unutulmaz Gözyaşları” hikâyesinin aydın ve idealist başkişisi Ahmet Efendi'nin Ramazan ayında vaaz veren imamın sözlerinin tesirsiz olduğunu düşünmesi, dine dayalı hususların salt sözde kalmasına ilişkin eleştirel bir yaklaşımı barındırır.

Namaz, oruç ve hac gibi İslâm dinine dair pratikler Cafer Seydahmet'in hikâyelerinde önemli bir yer tutar. Yirmi beş otuz evlik bir köyün gündelik hayatından kesitler sunulan ve dinin Müslümanlar arasındaki yönlendiriciliğine dikkat çekilen “Cin Mambet” hikâyesi, Kur'an-ı Kerim okumayı, ezan okumayı çok seven küçük bir çocuğun dünyası üzerine kurgulanmıştır.

Seydahmet'in hemen bütün hikâyelerindeki köylülerin doğum, ölüm ritüellerinde dinî ve geleneksel unsurlar ağırlıktadır. “Cin Mambet” hikâyesinde Şerife Yenge doğum yaparken onun ve bebeğinin öleceği zannedilerek hastanın “*ahirete hayırlı ve imanlı bir biçimde gitmesi için*” Kur'an-ı Kerim'den sureler -özellikle Yasin- okunur, Şerife Yenge'nin ağaran dudağına zemzemli pamuk değdirilir. “İslam Aka” hikâyesinde de başkişisi İslam, annesi ölüirken onun ağızını zemzemli pamukla ıslatır.

Seydahmet'in dinî unsurlara en fazla yer verdiği hikâyesi “Cin Mambet”tir. Hikâyede, bir ramazan günü yatsı vaktinde minareden bütün köyü etkileyen bir ezan sesinin yükselmesi, ezanı kimin okuduğunun merak edilmesi, Şerife Yenge'nin ezanı okuyanın sekiz yaşındaki oğlu Akmambet olduğunu anlaması köylülerin din ile kurdukları ünsiyetin bir biçimde çocuklarda da yansımaları bulunduğunu gösterir. Herkesten uzak, münzevi bir biçimde kendi dünyasında yaşayan Akmambet'in ezandan etkilenişı, her varlığın kendi diliyle ezan okuduğuna inanması ve bunu kendisi için de bir vazife tanınması, namaz kılanların ne okuduğünü merak etmesi, namaz ve Kur'an üzerine saatlerce düşünmesi kurgunun temelini oluşturur. Akmambet'in imamın verdiği isimle/lakapla Cin Mambet'in ninesinden namaz ve Kur'an ile ilgili bilgi almak istemesine karşın ninesinin daha çok sormanın, araştırmanın kendilerine düşmediğini bundan ötesini medreselerde yüzlerce kitap bitirenlerin bilebileceğini söylemesi, taassup ve öğrenmekten korkmak olarak nitelendirilebilir. Ancak ninesinin “*yaşlı ve dindar ruhu*”, okulun ve mektebin olmadığı bu köyde Cin Mambet'in kolaylıkla alfabeyi öğrenmesi, sureleri yanlışsız okuması, hatta ezberlemesi ile mutmainleşir.

“Cin Mambet” hikâyesinde gelenekselleşen dini ritüellerden biri de ölünün kabrinde Kur'an okumaktır. Cin Mambet, sürekli ninesinin kabri başında ezberlediği Kur'an'dan sureleri okur, “*Olarınñ tınçlığında saatlerle okuyur ve sebebini anlamadan ellerile yüzünü sıypayarak evlerine döniyordu...*” **T.T.** “*(...) sebebini anlamadan elleriyle yüzünü sıvazla[r]...*” (Kırimer, 2009, s. 33). Cin Mambet'in köydeki yalnızlığı, mezarlıkta geçirdiği saatlerin uzamasına, evlerindeki köşede Kur'an karşısında sallanarak yaşadığı dakikaların artmasına sebep olduğu gibi annesi dahi onun dirilerden çok ölülerle meşgul olmasını, saatlerce Kur'an okuyup ezberlemesini, esaslı fikirlerle meşgul olmasını anlamlandıramaz. Gittikleri bir köyde bembeyaz, uzun minareli bir cami gören Cin Mambet'in minareyi görünce bütün ruhuyla ve tutkuyla, ezan okumak istemesi, ezan okuduktan sonra camideki köyün hocası ile imamının onu gözlerinden öpmesi dikkat çeker. Öte yandan Cin Mambet'in köy mektebine gelmesi, burada her şeyden evvel kitaplara bakması, kitaplar sayesinde yıllarca birlikte yaşayanların fikirlerini ezen, ruhlarını uğraştıran anlaşılmaz soruların cevabını bulduklarını düşünmesi çocuk zihnindeki sorgulayıcı tavrı yansıtır. Küçük yaşına rağmen tefekkür eden Cin Mambet eski, yıkık caminin titreyen duvarlarına, onun her gün bir parça daha eriyen, tuzlanan taşlarına bakarken, derin göğüs geçirir. Caminin güzelliğini hangi

merhametsiz elin soldurduğunu, onun beyazlığını hangi hissiz yüreğin kararttığını düşünür ve insanların ruhlarının her yerden ziyade hafiflikle, saadete yaşayabilecekleri o duvarlar arasında bugün nasıl olup da güvercinlerin, kargaların saltanat sürdüklerini, kanat gerdiklerini bir türlü anlamaz. Cin Mambet'in çocuk ruhundaki bu düşünceler manevi bilinç bakımından dikkat çekicidir.

Cin Mambet'in annesi Şerife Yenge'nin beyin konağını temizlerken gördüğü üzerlerinde ayetler yazılı levhalar da din ile kültüre işaret eder. Öte yandan Cin Mambet'in en büyük arzusu duvarda asılı, yıldızlarla nurlanmış Kur'an-ı Kerim'i alıp mektebe gitmek ve Kur'an sayfaları arasında sıcaklıkla, sevinçle titremektir. Ancak "hafız olacakken" hırsız etiketine maruz kalır ve bodrumda ince, yumuşak sesiyle Kur'an okurken ölmesi kurgunun trajik boyutunu oluşturur.

"İslam Aka" hikâyesinde, millî ve dinî unsurlar dönemin sosyolojisi bağlamında sunulur. Hikâyenin başkişisi İslam Aka, bütün ömrünü gürültüsüz, patırtısız geçiren İslam Aka; anlayışlı, akil, feraset sahibi, ileri görüşlü, yumuşak, sessiz tabiatlı bir ihtiyardır. Gençliğinde de patırtısız bir hayat süren İslam Aka, adetleri çok iyibilir, ayıptan bütün ruhuyla korkar, gülünmekten, halk diline düşmekten titrer. Hikâyede, "Gaspıralı İsmail Bey'in usulü cedit okullarının köylerde açılması, sağladığı yararlar ve köylülerin bu okula bakış açıları İslam Ağa'nın düşünceleri olarak okuyucuya aktarılmaktadır." (Çakır, 2006, s. 61).

Çevresindeki insanların hâl ve davranışlarını yorumlayan, söylemlerinin ve icraatlarının arkasındaki niyet ve sebepleri çözen, köydeki hemen her şeyi herkesten önce idrak eden İslam Aka, sadece aralarında büyüdüğü, iyilikleriyle sevinip bahtsızlıklarıyla ağlayıp saçını sakalını ağarttığı Kırım Tatarlarının değil, bir biçimde ilişki kurduğu başka milletlerin de düşünce ve niyetlerini sezer. Ancak birlikte iş de yaptığı hâlde Kazak halkına yönelik sağlam, sarsılmaz bir fikrinin olmaması Kazaklarla ilgili algılarına dayanır. O, söz gelimi yaşlılardan ve hacı amcasından kaç kere Allah'ın evini hor görenlerin işlerinin yolunda gitmediğini, Allah'ın Kazakları nasıl vurup çarptığını dinlemiştir. Hanlıklarını yıkan, yurtlarına dalan Kazaklar, Kırımlıların kılıçtan, ateşten geçirdikleri köylerine girer, evlerine yerleşirler. Bunlardan bazıları camilere dolar, orada içki içip, şarkı söyleyip otururlar. Kırımlılar, hansız, atsız, kılıçsız kalırlar:

"Başlamışlar ama Allah baba hansız, atsız, kılıçsız kalan garip kırımlılar degildi! O, susmadı, O, katlanmadı. Onuñ körünmez, sakınmaz kuveti hakkı çiğneyen mukaddesate külen o düşüncesiz ve hissizleri sarstı. Onuñ yeri, kökü kanatlarınıñ evceyen, titreten, er yerde hazır ve nazır melekleri bu kazaqları öyle bir çarptılar ki, bunlardan bazılarınıñ çeñeleri tutulmuş, közleri ağarıp, tikilip kalmış, bazılarınıñ bacakları biribirine keçmiş, kimisiniñ tili uzanmış, elleri tor-topaç olmuş..." T.T. "Başlamışlar ama Allah baba hansız, atsız, kılıçsız kalan garip Kırımlılar degildi! O, susmadı, O, katlanmadı. Onun görünmez, sakınmaz kuvveti Hakkı çiğneyen mukaddese gülen o düşüncesiz ve hissizleri sarstı. Onun yeri, göğü kanat çırpmalarıyla titreten, her yerde hazır ve nazır melekleri bu Kazakları öyle bir çarptılar ki bunlardan bazılarının çeñeleri tutulmuş, gözleri ağarıp, dikilip kalmış, bazılarının bacakları birbirine geçmiş, kimisinin dili uzamış, elleri paramparça olmuş..." (Kırımer, 2009, s. 58-59).

Bu olay, köyde herkes tarafından bilinir; bu nedenle ufak çocuklardan başka, herkes cami yanında yavaş yavaş konuşur, caminin yanından geçerken önlerine bakarlar ve mutlaka Allah'ı, peygamberi düşünürler.

On üç yaşında babasını kaybeden, o günden beri annesi ve kardeşleriyle birlikte ailenin geçimini yüklenen, babasından kalan koruyu, çayırı ekip biçen İslam Aka, millî ve manevi değerlerine bağlıdır. Söz gelimi; yolda gördüğü bir ekmek parçasını kaldırır, Kur'an-ı Kerim'i eline alır almaz öpüp başına koyar, mezarlık yanından geçerken durup Fatıha okur, Cuma, bayram ve teravîh namazlarını kaçırmaz, hastaları ziyaret eder, mevlitte, bayramda, imamların, müezzinlerin, hacıların, yaşlıların bayramını kutlar. Bunların yanı sıra annesi,

kardeşleri, karısı ve çocuklarıyla Ramazan ve bayramlardan önce köy camisini iyice iğneden ipliğe temizler. İslam'ın annesi de çocuklarına minaresi diğer camilerden uzun olan bu caminin nasıl yapıldığını, bütün cemaatin, çoluk çocuk herkesin nasıl çalıştığını, özellikle de rahmetli babasının nasıl canla başla bu çalışmalara katıldığını anlatır. Öte yandan köy büyüklerinin nasihatleri de İslam Aka'nın manevi değerlerinin oluşmasına etki eder. O, özellikle babasının yolunda ilerleyerek onun inandıklarına inanarak, sakındıklarından korkarak büyümüştür. Cafer Seydahmet'in hemen bütün hikâyelerinde yaşlıların namaz kılıp hacca gitmesi "İslam Aka" hikâyesinde kendisi de namazlarına dikkat eden İslam Aka'nın annesi aracılığıyla kurguya taşınır. "İslam Aka" hikâyesinde ölüm acısını çok gören İslam'ın yaşadıklarını kadere bağlaması da dinî hayat tarzıyla ilgilidir.

Ben- anlatıcı ile kurgulanan ve konusu bir köyde geçen "Millî Duygu" hikâyesi, millî duyuş tarzını ve millet olma bilincini tarif eden ibarelerle başlar. Hikâyede millet olmanın gerekleri ve bu bilincin ortaya çıkışına odaklanılır:

"İnsan angi cemaatta olursa-olsun bilmeli ki, anlamadığı alda kendi halkına bağlıdır. Onuñ şerefile sevinir, onun horluğıle ezilir. O duygu o kadar kıyiv, o kadar akımdır ki, insana kârını, raatını, seadetini degil, kendisini bile unutturuyur. O yüreklerde bütün diriligile canlandığı zaman, insanları elinde bir oyuncak kibi, iradesizleştirir ve istediği yere, atta ateşe, ölüme bile kolaylıkla attırır. Er milletin tarihiniñ diriligi parlaklığı, ruhundaki milliy duygunuñ derecesile ölçelir. Er millet o duyguyu his iderek doğar ve onu ruhlarında canlandırarak kıyivleşir ve onu nura, asalete, yüksekliğe alet iderek medenileşir". T.T. "İnsan hangi cemaatte olursa olsun bilmeli ki anlamadığı halde kendi halkına bağlıdır. Onun şerefi ile sevinir, onun aşığılanması ile ezilir. O duygu o kadar sağlam, o kadar hâkimdir ki insana kârını, rahatını, saadetini degil, kendisini bile unutturuyor. O yüreklerde bütün diriligi ile canlandığı zaman, insanları elinde bir oyuncak gibi iradesizleştirir ve istediği yere, hatta ateşe, ölüme bile kolaylıkla attırır. Her milletin tarihinin diriligi parlaklığı, ruhundaki milliy duygunun derecesi ile ölçülür. Her millet o duyguyu hissederek doğar ve onu ruhlarında canlandırarak güçlenir ve onu nura, asalete, yüksekliğe alet ederek medenileşir". (Kırimer, 2009, s. 43).

Hikâyede, özellikle Gaffar'ın anlattığı bir güreş müsabakası, millî bilince işaret ettiği gibi Kırım Tatarlarının millî dansları "Haytarma"dan da bahsedilir. Hikâyede, anlatıcı güreş meydanının Tatar ömrünün maddî, manevî sağlığının derecesini gösteren bir ayna olduğunu vurgular. Bu çerçevede güreş meydanında toplanan insanların yüzlerindeki derin ciddiyet ve merak, Tatarların bu meydanı kendilerinin mukadderatının belirlendiği, tarihlerinin çizildiği bir alan görmeleriyle ilişkilendirilir. Anlatıcıya göre, Tatarların sanki dünyadaki terazisi burada kurulur, onun orada özgürlüğünün çevikliği, sınırlarının sağlamlığı, fikrinin becerikliliği, atıklığı, hatta ruhunun temizliğinin, vicdanının özgür nefesinin derecesi burada ölçülür. Güreş müsabakasına atfedilen önem, aynı zamanda yiğitliğe atfedilen değer ile ilgilidir. Hikâyenin iç çerçevesinde bir Rum genci ile Tatar bir genç arasındaki güreş müsabakası üzerinden millî bilinç ve duygu aktarılır.

Dil ve Üslup

Cafer Seydahmet, hikâyelerinde dil ve üslup özelliklerine özen gösterir. İkilemeler, deyimler, atasözleri ile anlatım güçlendirilir. Seydahmet'in hikâyelerinde insan ve çevre betimlemeleri kurguya derinlik kazandıracak bir boyuttur. Söz konusu betimlemelerde anlatıma canlılık ve güçlülük kazandırmak amacıyla özellikle sıfat tamlamaları ve "gibi" edatıyla oluşturulan benzetmelere ağırlık verilir. "Unutulmaz Gözyaşları" kitabında, köy betimlemesi; "uçsuz bucaksız bağlar", "düzenli bahçeler", "yüksek selviler", "sevimli çiçekler", "ince kokular", "yükselen dumanlar", "selvi gibi fidan boylu" vb. ibarelerle yapılır. Seydahmet'in hikâyelerinde devrik cümle fazla değildir. Cümleler tek yüklemlidir. Bazen girişik birleşik cümlelere başvurulmuştur.

Seydahmet'in hikâyelerinde ikilemeler de önemli bir yer tutar. *Unutulmaz Gözyaşları*'nda "çabuk çabuk" (s. 15), "sık sık" (s. 17), "gece gece" (s. 15), "yavaş yavaş" (s. 15), "titreye titreye" (s. 31), "üşüye üşüye" (s. 16), "koklaya koklaya" (s. 27), "ezile ezile" (s.

24), “çürütüle çürütüle” (s. 24), “oynaya oynaya” (s. 28), “koşuşa koşuşa” (s. 28), “baka baka” (s. 31), “sarsıla sarsıla” (s. 34), “harfi harfine” (s. 60), “kesik kesik” (s. 71), “dayan dayana” (s. 77) gibi ikilemeler kullanılır. Öte yandan anlatımı güçlendirmek amacıyla deyimlere de yer verilir. Bu bağlamda “kaşlarını çatmak” (s. 40), “helal süt emmek” (s. 59), “kepçesine sahip olmak” (s. 59), “ağır başlı” (s. 59), “el ağzına düşmek” (s. 59), “baş göz olmak” (s. 62), “yüreği vurmak” (s. 41), “el âleme maskara olmak” (s. 68) gibi deyimler dikkat çeker.

Seydahmet'in hikâyelerinde anlatımı güçlendirmek amacıyla soru cümleleri de önemli bir yer tutar. Söz gelimi, “*Bu hak ramazan künü bu ses neden ağlayur?... Bu kalp neden yoksullukla yalvarıyor?... Bu musulman kadını yerden başka köklerden bereket yağan ramazan ayında neden gecelerle bu aciniñ evine kelüp meramet dileniyurdu?...*” **T.T.** “*Bu hak Ramazan günü bu ses neden ağlıyor? Bu kalp neden yoksullukla yalvarıyor? Bu Müslüman kadını yerden başka göklerden bereket yağan Ramazan ayında neden gece gece bu hacının evine gelip merhamet dileniyordu?*” (Kırimer, 2009, s. 15), “*Kim akşamki karanlığa, yıldızsız boşluğa bakarken, bugün kökün bu kadar lekesiz, bu kadar nurlu olabileceğini aklından geçirmişti?!*” **T.T.** “*Kim akşamki karanlığa, yıldızsız boşluğa bakarken, bugün göğün bu kadar lekesiz, bu kadar nurlu olabileceğini aklından geçirmişti?*” (Kırimer, 2009, s. 30) gibi soru cümlelerine dair örnekler artırılabilir.

Sonuç

Uyanış devri Kırım Tatar edebiyatının önemli isimlerinden Cafer Seydahmet, gerek düşünce eserleri gerek kurmaca metinleri ile Kırım halkının sesi olmayı amaçlamıştır. Hayatı boyunca Kırım'ın ve Kırımlıların var oluş mücadelesi için savaşmış bu uğurda bedeller ödemiştir. Cafer Seydahmet'in dört hikâyeden meydana gelen “*İkâyeler*” başlıklı eserinde de Kırım halkının gelenek görenekleri, gündelik hayat pratikleri, millî ve dinî unsurlarla aidiyetlikleri farklı karakterler aracılığıyla kurguya taşınır.

Hikâyelerde kadın duyarlığı, toplumsal normların kadınlara dayattığı rollerin yanı sıra fizikî ve sözlü şiddet bağlamında aktarılır. “Unutulmaz Gözyaşları” hikâyesinin idealist karakteri Ahmet Efendi tarafından kadınlara toplumsal hayatta hak ettikleri değer verilememesini sevgisizlik ve duygusuzluğa bağlaması, bir bakıma yazarın sözcülüğünü üstlendiğini gösterir. Öte yandan “İslam Aka” hikâyesinde kadınların aile içinde ezilmelerinin kaderle ilişkilendirilmesi de geleneksel bir anlayışa bağlanır.

Cafer Seydahmet'in hikâyelerinde yozlaşma teması, Kırım köylülerinin millî ve manevi değerlerinden uzaklaşmaları aracılığıyla ortaya konur. Bu çerçevede hikâyelerde millî ve dinî unsurlara ağırlık verilir.

Kaynakça

Buran, A. (2015). *Türklük bilimi terimler sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Biyografi Net. (25.09.2023). Cafer Seydahmet Kırimer (1.9.1889)-(3.4.1960). <https://www.biyografi.net/kisiayrinti.asp?kisiid=3022>

Çakır, A. (2005). *Kırımlı Cafer Seydahmet'in Türkiye'deki yayın faaliyetleri ve düşünceleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Kırimer, C. S. (2009). *İkâyeler*. Tertip etici: İsmail Asanoğlu Kerim. Akmesic: Tarpan Neşriyatı.

Küçükerdem, A. B. (2017). *Cafer Seydahmet Kırimer'in Emel Mecmuası'ndaki yazıları (1930-1939)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Uzunağaç, E. (2022). *Cafer Seydahmet Kırimer (1889-1960) hayatı, fikirleri ve eserleri*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Yüksel, Z. (2007). “*Kırım-Tatar Türkçesi*”, *Türk lehçeleri grameri*. (Ed. A. B. Ercilasun). Ankara: Akçağ Yayınları, 811-882.

Extended Summary

The name “Tatar” in the Crimean Tatar name is used today at the branches of the Tatar tribe living in Idyl-Ural, Crimea, Siberia, Lithuania, Poland, etc. Crimean-Tatar is the Turkic Language spoken by Crimean Turks living in Crimea, Uzbekistan, Turkey, Romania, Bulgaria, and other parts of the world. The difficulties, hardships, wars, and struggles for existence that Crimean Tatars faced throughout history have an essential place in the works of Crimean intellectuals and writers. Cafer Seydahmet, the idealist intellectual of Crimean-Tatar Turks and an essential figure of the Crimean cause, expressed the Muslim Crimean people's social, political, and cultural problems in his works of thought and fiction and struggled for this cause. Cafer Seydahmet Kırimer, who fought significant political and intellectual struggles for the Crimean Tatar Turks, Muslims of Russia, and the Turkic world, was born in Kyzyltash in Yalta, Crimea. In addition to his intellectual works, Cafer Seydahmet, one of the most important figures of the Crimean cause, also wrote fictional texts describing the Crimean people and reflecting the effects of political and social changes on the Crimean people. Cafer Seydahmet, who lived between 1889 and 1960, tried to find solutions to the political, economic, and social problems that the Crimean people were exposed in actual and intellectual terms. *İkâyeler* is a collection of four stories by Seydahmet. In the stories in this work, especially the lifestyles of Crimean peasants, their livelihoods, their loyalty to national and spiritual values, social degeneration, and the role of women in society are dealt with meticulously. Cafer Seydahmet's story work titled “*İkâyeler*,” especially in terms of its thematic value, contains elements of the Crimean people's national values and cultural memory. The basis of corruption lies in the conflict between village and city life. The naturalness of life in the village and the artificiality of life in the city make people more authentic. While the behaviour of people in the village is spontaneous, the behaviour of people who go to the city and return to their villages is non-spontaneous. In Seydahmet's stories, this situation is dealt with sincerely through the characters. Detachment from village life also means distancing from national and religious values.

In the stories in his book *İkâyeler*, Cafer Seydahmet emphasizes the elements that will mobilize the national romantic sensibility and awaken national and religious consciousness in the collective memory. The stories in *İkâyeler* are generally set in the village, and the author chooses Crimean Tatars living in their way as his characters. In his stories, Cafer Seydahmet fictionalizes the sociological conditions of women living in the villages of Crimea through their roles in society and family and the social values attributed to them. On the one hand, the stories feature female characters whose words are respected by their husbands. On the other hand, they convey the tragic fate of oppressed and marginalized women subjected to verbal or physical violence. In the subtexts of the stories, the living conditions of the female characters subjected to violence are criticized in the context of the sociological codes of the geography in which they live. In this context, the concept of “fate” is especially emphasized. In Cafer Seydahmet's stories, degeneration is dealt with in the context of detachment from national and religious elements, alienation from his values, and insensitivity to his roots and family ties. In the stories, although the natural beauties and fertile lands in the villages offer good opportunities, the insensitivity and corruption of the people lead to some sorrows and

disasters. In his stories, Cafer Seydahmet emphasizes religious elements and incorporates Muslim rituals and practices into the daily life patterns of the characters. Corrupt characters are usually brought to the forefront with their negative characteristics in stories.

Cafer Seydahmet pays attention to language and stylistic features in his stories. Seydahmet uses a meticulous style in his stories, giving place to dilemmas, idioms, and interrogative sentences. The narrative is strengthened with dilemmas, idioms, and proverbs. In Seydahmet's stories, human and environmental descriptions are in a dimension to give profundity to the fiction. In these descriptions, adjective phrases and similes formed with the preposition “like” are emphasized to add vividness and strength to the narrative. In this article, the stories in Cafer Seydahmet's storybook titled *İkâyeler* are analyzed and interpreted in terms of language, style, and thematic features. In addition to themes such as women's sensitivity, corruption, and loyalty to national and spiritual values in the stories, it was determined how Cafer Seydahmet handled the daily life practices of the Crimean people.